

Verschillende kleuren, één meesterwerk

Martijn van der Heide

John Janssen

Derk Jan Stobbelaar

1. “Natuur in een gouden kooi is verleden tijd”¹

Derk Jan Stobbelaar

Eik door raam

Geachte aanwezigen. Hier ziet u het uitzicht vanuit de zogenaamde lectorenkamer, de ruimte waar John Janssen, Martijn van der Heide en ik, Derk Jan Stobbelaar iedere dinsdag aanwezig zijn. Zoals u ziet hebben wij uitzicht op een schitterende grote eik, die bijna de kamer binnen groeit. De integratie tussen natuur en ons werk zit dus wel goed. Met alle positieve gevolgen die daarbij horen: hogere productiviteit, lager ziekteverzuim, betere sfeer en samenwerking ;).

Dat is het werkveld van het lectoraat in een notendop: het versterken van de verbanden tussen natuur en andere ruimtelijke functies zoals werken, wonen, veiligheid en energieproductie. Met als doel natuurbeheer nieuwe kansen te geven, oftewel natuur te laten meeliften met andere maatschappelijke trends. Een paar voorbeelden om dat te verduidelijken:

Waterberging

Waterberging. Door onder andere de klimaatsverandering wordt de piekafvoer van onze rivieren groter, waardoor de veiligheid in gevaar komt. Een harde technische oplossing zou zijn om de dijken te verhogen, een natuurlijke oplossing is het verbreden van het afvoerbed, waardoor niet alleen veiligheid, maar ook ecologie en recreatie gediend worden. Gelukkig is dit de oplossingsrichting die in Nederland en ook steeds gekozen wordt. En ook in het buitenland – dit is een voorbeeld uit ons Value project in Sheffield Engeland.

Energievoorziening

Nederland is wat betreft energievoorziening sterk afhankelijk van Russische gasbarons en Saoedische oliesjeiks. Om die afhankelijkheid te verminderen zoeken we naar alternatieven. Een mogelijkheid is biomassa uit natuurgebieden of uit natuurlijke onderdelen van ons cultuurlandschap (zoals rietlanden, natuurgraslanden, houtwallen) daarvoor inzetten. Dat brengt tegelijkertijd nieuwe inkomsten voor natuurbeheerders met zich mee, zeker als je bedenkt dat het verbranden van de biomassa nog maar de eerste stap is naar de verwaarding hiervan. In de *biobased economy* wordt een toekomstbeeld geschetst waarin van biomassa zelfs medicijnen, plastics en andere hoogwaardige zaken gemaakt kunnen worden, waardoor biomassa nog veel oplevert.

¹ Afkomstig van het Agentschap voor Natuur en Bos, België.

Gezondheid

Het blijkt dat joggen in de natuur veel stimulerender is dan lopen op de loopband in de sportschool (niet zo vreemd eigenlijk), en dat daarmee de kans dat mensen het bewegen doorzetten veel groter is. Dan moet er wel voldoende groen in de buurt van mensen te vinden zijn. Overigens blijkt dat zelfs alleen het kijken naar natuur al voldoende is om je beter te voelen. Voldoende redenen om bewust natuur naar de mensen toe te brengen.

Hitte-eilanden

Of neem nu de hitte-eilanden waarin onze steden steeds meer veranderen door het opwarmen van het klimaat. Daar kunnen airconditions tegen in stelling gebracht worden. Veel interessanter voor inwoners en voor natuurbeschermers is de steden te koelen met groen, zoals hier zichtbaar is in Chicago, maar waar ook in Nederlandse steden steeds vaker over nagedacht wordt.

Kamer van Koophandel

Erg sterk drukt de kamer van koophandel Gooi en Eemland zich uit in de Krant van Flevoland(061110).²

Het kabinet ervaart het Oostvaarderswold nu als een wel heel luxe uitgave, als een kostenpost. Maar het Oostvaarderswold heeft dezelfde economische betekenis voor Flevoland als bijvoorbeeld het Rijksmuseum voor Amsterdam. Daar wordt nu ruim een half miljard geïnvesteerd, maar dan in culturele topkwaliteit. Dit project is als het ware een levend groen Rijksmuseum voor de hele Metropoolregio”.

Dit waren een aantal maatschappelijke ontwikkelingen die kansen bieden voor natuurbeschermers. Is de natuurbeweging daar klaar voor? Laten we om dat te onderzoeken eens in vogelvlucht de ontwikkelingen in het natuurbehoud op een rijtje zetten.

Jac. P. Thijsse

De natuurbeweging heeft vorm gekregen in het begin van de 20^e eeuw, de nadruk lag toen op natuurbescherming door aankoop van natuurrijke en er figuurlijk en soms letterlijk een hek omheen te zetten. De filosofie was dat als de mens zich terugtrok uit deze natuurgebieden, het wel goed zou komen.

² Titel: Kamer van Koophandel: Plaats het Oostvaarderswold in juiste context.

Victor Westhoff

Later, vooral na de oorlog, bleek dat deze strategie niet voldoende werkte, dat natuur onder invloed van natuurlijke successie veranderde en niet altijd in een richting die men als gewenst beschouwde. Het was Victor Westhoff die in een baanbrekend betoog in 1945 aangaf dat bepaalde natuurwaarden alleen behouden konden worden door actief ingrijpen van de mens: de natuurbeheerder moest het eeuwenlang uitgevoerde maaien, hooien, kappen en branden voortzetten, ten einde de hoge biodiversiteit van half-natuurlijke systemen te behouden (Westhoff 1945, 1952, 1999). Het beheer van de natuur werd geïntensiveerd. Echter, de landbouw maakte een revolutie door die steeds intensievere productiemethoden mogelijk maakte, Nederland verstedelijkte vanaf de jaren zestig in rap tempo en het land werd doorsneden door infrastructuur Kortom, ondanks het intensieve interne beheer, verdwenen allerlei soorten door verslechterde externe factoren (Van Leeuwen & Westhoff 1961, Westhoff & Weeda 1984).

Frans Vera

Een volgende logische stap was daarom dat de natuurbeweging offensiever werd. Vanuit vooral ecologische motieven ontstond de wens om natuurgebieden aan elkaar te knopen of om nieuwe natuurgebieden te ontwikkelen. Dit offensief werd sterk gestimuleerd door Plan Ooievaar (De Bruin et al. 1987), waarbij grote delen van de uiterwaarden van onze grote rivieren in wilde natuurgebieden moesten veranderen. Deze veranderende manier van denken resulteerde er in dat de Ecologische Hoofdstructuur werd opgenomen in het Natuurbeleidsplan van 1990.³ De natuurbeschermende organisatie zijn de afgelopen 20 jaar druk geweest met aankoop, inrichting en beheer van zogenaamde ‘nieuwe natuur’ binnen deze EHS. Deze strategie ‘kost’ echter wel meer geld en ruimte dan de meer behoudende strategieën van voorheen, en de ontwikkeling van nieuwe natuur ging soms ten koste van goede landbouwgrond. Daar komt bij dat het politiek-bestuurlijke en maatschappelijke draagvlak voor het EHS-beleid afbrokkelt.⁴ Daar heeft Hans de Kroon ook al het zijne over gezegd. Gevolg was dan ook dat de laatste jaren de voortgang van de EHS stagneert.

De mens in de natuur

³ Dit Natuurbeleidsplan werd door ir. G.J.M. Braks, minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij en thans ere-lector van Van Hall Larenstein, in juni 1990 aangeboden aan de Tweede Kamer. Het stuk sloot aan bij de Vierde nota over de ruimtelijke ordening en maakte onderdeel uit van een ‘breder milieubeleid’. Het Natuurbeleidsplan stond aan de basis van wat bekend zou worden als de ‘nieuwe natuur’ (Van der Meulen, 2009).

⁴ Zo kopte *Elsevier* in september 2009: “Weg met de natuur; hoe polderlandschap moet sneuvelen voor oermoerassen en andere idiotie”.

Kortom, “nieuwe” natuur roept bij een deel van de bevolking weerstand op, en het werd de afgelopen jaren steeds duidelijker dat het zaak is om hiervoor draagvlak te ontwikkelen, oftewel te zoeken naar sociale motieven voor natuurbehoud. Hiertoe word al langere tijd steeds explicieter gezocht naar datgene dat de natuur kan bieden aan de mens, zoals verwoord in de LNV nota ‘Natuur voor mensen, mensen voor natuur’ (2000). Je ziet het ook terug in de omvorming van de ‘klassieke’ boswachter (gericht op beheer en handhaving) naar een gastheer of vrouw die bezoekers ontvangt, informeert en desnoods verzorgt.

Wouter Helmer

Sommige natuurorganisaties, zoals Stichting Ark (heel direct) of adviesbureaus zoals Triple E (meer theoretisch), hebben nog weer een volgende stap gezet: zij zoeken ook naar economische argumenten om natuur te beschermen en te ontwikkelen. In bijvoorbeeld het rivierengebied kon uit de verkoop van klei en grind de inrichting van nieuwe natuurgebieden betaald worden.

Deze organisaties komen met hun werk dicht in de buurt van de huidige beleidsdoelstellingen, die expliciet uitgaan van de verbinding tussen ecologie en economie. Een essentieel verschil is echter dat de huidige beleidsdoelstellingen vooral gericht zijn op de waarde die natuur en landschap hebben voor de economie (bijvoorbeeld voor recreatie, zoals in het huidige regeerakkoord vermeld), terwijl de natuurorganisaties zich richten op de versterking van de positie van natuur door er naast de ecologische waarde ook een economische waarde aan te koppelen.

Deze ontwikkelingen overziend kun je dus stellen dat in essentie de natuurbeweging klaar is om geïntegreerd natuur en landschapsbeheer te beoefenen. Toch gebeurt het nog lang niet altijd. Daar komen we later op terug.

Integratie: wat is het? Spaubeek

Genoemde voorbeelden zijn kenmerkend voor integraal denken, waarbij niet één functie voorop staat, maar meerdere functies gecombineerd worden. Wij zijn lectoren geworden aan een HBO instelling dus een belangrijke vraag voor ons is: hoe doe je dat nu in de praktijk, dat integrale denken? Als voorbeeld geef ik hier de casus Spaubeek.

Voor de zandgroeven in Spaubeek en Schinnen (beide Zuid-Limburg) worden al twintig jaar keer op keer ongeveer dezelfde afwerkingsplannen gemaakt, steeds met een onbevredigend resultaat. De plannen die hiervoor gemaakt zijn, zijn gericht op het met minimale middelen te komen tot een aanvaardbare inrichting. De ruimtelijke relatie met de omgeving ontbreekt geheel, alsook een visie op de mogelijke maatschappelijke waarden van de groeven. Op verzoek van de Milieugroep Stort Westelijke Mijnstreek heeft de wetenschapswinkel van Wageningen Universiteit onderzoek gedaan naar nieuwe benaderingen (Stobbelaar et al. 2009). Uitgangspunt was een integrale benadering, waarbij na een actoranalyse (wie er bij de problematiek betrokken),

en het leren van goede voorbeelden van elders (er zijn immers veel meer groeven in Nederland), er cyclisch gepland is. Dat wil zeggen, dat de plannen in de verschillende stadia van uitwerking steeds weer bij belanghebbenden getoetst zijn. De groeven werden bekeken vanuit de rol die zij kunnen spelen voor het oplossen van regionale problemen, zoals leefklimaat (het aantal inwoners neemt af), waterberging (er zijn nu modderstromen) en ecologische stapstenen in een geplande EHS. Het effect van dit plan is onder andere dat betrokken beleidsmakers, die het groevengebied voorheen amper op het netvlies hadden, de groeven zijn gaan zien als een kans om gebiedsambities te realiseren. En doordat de lokale milieugroep met vernieuwende oplossingen kwam niet meer als tegenpartij gezien wordt (een bezwaarschriftenmachine), maar als partner om mee samen te werken.

Concluderend: in dit voorbeeld werden verschillende belangen geïntegreerd in een ontwerp, maar daarvoor was het allereerst nodig te komen tot een integratie van disciplinaire kennis over ecologie, cultuurhistorie, economie, recreatiekunde, watermanagement enz.

Dit is een voorbeeld van integraal plannen dat goed valt in bestuurderskringen. Dat komt omdat onze overheden deze ontwikkelingen wensen, alleen nog niet altijd goed ten uitvoer brengen. Laat mij dat uitleggen aan de hand van de *governance* theorie (o.a. Van Tatenhoven et al., XX).

Renkumse beekdal

De omslag van *Government* naar *Governance* zoals die binnen de sociologie en bestuurskunde beschreven is, wil zwart wit gesteld zeggen dat beslissingen in onze maatschappij niet meer door de overheid aan de burger opgelegd worden, maar dat burgers en maatschappelijke groeperingen zelf beslissen binnen de randvoorwaarden die de overheid stelt. Dit principe komt duidelijk tot uiting in de uitwerking van de Wet Inrichting Landelijk Gebied. Hierin staat dat het rijk de grote kaders stelt, bijvoorbeeld voor de ontwikkeling van de Ecologische Hoofdstructuur. Vervolgens stellen de provincies voor hoe zij denken dit Rijksdoel te bereiken en hoeveel geld ze daarvoor nodig hebben. Als het Rijk hiermee akkoord gaat, stelt de provincie een gebiedscoördinator aan – meestal iemand van Dienst Landelijk Gebied (DLG) – die moet zorgen dat de provinciale doelen concreet uitgewerkt worden door een consortium van lokale partijen. Voor de inrichting van het Renkumse beekdal – een belangrijke schakel in de verbinding tussen Veluwe en Betuwe – zijn dat bijvoorbeeld Natuurmonumenten, Prorail, Gemeente Renkum, Dienst Landelijk Gebied, Ministerie van LNV (tegenwoordig EL&I) en het Ministerie van VROM (tegenwoordig I&M). Op de achtergrond doen ook nog ROB/Monumentenzorg, Staatsbosbeheer, de Kamer van Koophandel, GLTO/landbouwers, en het Waterschap Vallei en Eem mee.

Deze grote groep organisaties en individuen moeten samen komen tot een nieuwe inrichting van het gebied, wat in het voorbeeld van het Renkums beekdal overigens goed gelukt is. Deze ietwat saaie opsomming geeft de complexiteit van de wereld waarin natuurbeschermers tegenwoordig werken aan. Ze krijgen daarbij te maken met coalitievorming, het mogelijk ontbreken van vertrouwen in elkaar, het zoeken naar gezamenlijke belangen via creatieve oplossingen, en

allerlei andere sociale processen. Ondernemerschap wordt steeds belangrijker, waarbij de natuurbeheerder in staat moet zijn vanuit een helder omschreven ecologisch belang de samenwerking te zoeken met ondernemers, bestuurders, maatschappelijke organisaties en burgers.

Dia drie lagen

Zoals gezegd: we zitten midden in de omschakeling van *Government* naar *Governance*. Van belang is dat proces te begrijpen en de kansen en valkuilen daarin te zien. *Governance* processen zijn bij uitstek open processen, waarbij coalities van actoren (deels) bepalen wat er gebeurt. Dat begrijpen zorgt ervoor dat natuurbeschermingsorganisaties beter op kunnen komen voor de natuur en landschapskwaliteit. Dat willen we onze studenten meegeven. Maar ook de valkuilen die er in dit proces kunnen zitten. Ter illustratie: de natuurbeschermingsorganisaties staan in dit plaatje staan niet voor niets tussen de overheden en andere partijen. Deze partijen zien – terecht of onterecht – de natuurbeschermingsorganisaties soms als oude governmentorganisaties die dominant zijn in de ontwikkelingen in bepaalde regio's in Nederland. Dat komt natuurlijk ook – zoals onder andere Theo Wams van Natuurmonumenten zei – doordat de natuurbeschermingsorganisaties de afgelopen twintig jaar de uitvoeringsinstanties van de rijksoverheid waren. Ze waren bijna deel geworden van die overheid. Het huidige kabinet heeft daarin een breuk geforceerd. Met alle ellende die daaruit voortkomt, geeft het ook een kans aan de natuurbeschermingsorganisaties om een nieuwe positie te bepalen; daar zijn ze overigens al druk mee bezig. Die nieuwe positiebepaling moet meerdere kanten op werken, niet alleen richting de rijksoverheid, ook naar burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties. Wij zijn dan ook verheugd dat we samen met Natuurmonumenten in Montferland een proefproject kunnen starten, waarin deze nieuwe positiebepaling getest gaat worden.

Cultuurhistorie

Wist u overigens dat ook de cultuurhistorie zich niet aan de *governance* heeft kunnen onttrekken? Hans Renes (jaar) zegt het zo: “De afzonderlijke objecten en structuren in het landschap, zoals gebouwen, dijken en kavelpatronen, kunnen we redelijk objectief beschrijven. Het belang dat we aan die objecten hechten is echter voortdurend onderhevig aan verandering en is daarmee tijdgebonden. Zelfs de combinatie van objecten tot een ‘landschap’ is een zeer subjectieve bezigheid. Landschap is een compositie, die in ons hoofd wordt gemaakt. Dat leidt onvermijdelijk tot de conclusie dat er zonder de mens geen landschap bestaat. Daarmee is ook het begrip ‘landschap’ uitermate tijd- en cultuurgebonden. De laatste jaren zijn we ons daarvan sterker dan voorheen bewust geworden. Het maakt dat landschapsonderzoek nauwelijks meer mogelijk is zonder de waarnemer, de mens, in het onderzoek te betrekken.” En dat is wat er dan ook in het cultuurhistorisch onderzoek gebeurt door bijvoorbeeld steeds meer gebruik te maken van *oral history* (mondelijke geschiedenis), de verhalen die mensen vertellen over het landschap en de betekenis die het landschap voor hen heeft. Die betekenisgeving zou volgens Andre van der Zande (Belvederehoogleraar cultuurhistorie) een startpunt moeten zijn voor ontwerpen met cultuurhistorie (Van der Zande, jaar toevoegen).

Cultuurhistorie lijkt ook nog niet zo te lijden onder de beleidsommezwaai die we de laatste tijd mee hebben gemaakt in het natuurbeleid. En daar wordt het voor ons interessant, want binnen de veel opener planprocessen die ik hierboven beschreven heb, is het mogelijk natuur en landschapskwaliteit te koppelen aan de wens naar meer cultuurhistorische waarden.

Kaartje Grebbelinie

Neem nu de Grebbelinie. Al jaren wordt er gewerkt aan het opnieuw zichtbaar maken van batterijen, kazematten, linies en wat dies meer zij, zodat straks de Grebbelinie weer beleefbaar is vanaf het IJsselmeer tot aan de Grebbeberg. Onder aan de Grebbeberg ligt het Hoornwerk, omdat dit een zwak punt in de linie was.

Cultuurhistorie in Trouw

Deze linie is zo belangrijk dat het sinds kort een rijksmonument is. Een dergelijk project biedt bij uitstek mogelijkheden om natuurwaarden mee te koppelen, hetgeen her en der ook gebeurt. Maar dan niet op de manier waarop de Blauwe kamer is ingericht voor natuurontwikkeling (op de linker foto), want daarbij is absoluut geen rekening gehouden met de cultuurhistorische waarden van het gebied. Het schootveld is verdwenen en het hoornwerk wordt vertrapt door de koeien die het natuurgebied begrazen. Overigens gaat het Utrechts Landschap nu wel een project uitvoeren om het hoornwerk weer beter zichtbaar te maken. Dit soort projecten komt uit een tijd dat natuurbescherming nog een dominantere positie innam in gebiedsontwikkelingsprocessen. In het nieuwe tijdsgewricht kan dat in veel mindere mate op deze manier plaats vinden en zal er eerder omgekeerd vanuit de natuurbescherming naar cultuurhistorische projecten gekeken moeten worden.

Kansen

Kansen zien voor natuur en landschap, dat is het credo van ons lectoraat. Dat bewustzijn kweken daar willen we ons mee bezig houden, voor studenten en werkveld.

Het is essentieel dat de terreinbeheerder van de toekomst – en daarmee de student van vandaag – kennis heeft van wáár de kansen liggen voor natuur en landschap, en daarbij ecologische, economische en cultuurhistorische kennis kan integreren en doorvertalen naar de behoeften uit de maatschappij. Het belangrijkste middel hiervoor is curriculumontwikkeling binnen Van Hall-Larenstein, waarin integratie van natuur en landschap met andere belangen en functies een sterkere plaats heeft dan voorheen. Het streven is hierbij niet om onze studenten op te leiden tot procesmanagers pur sang, maar tot een ‘groene’ beheerder, met specialistische kennis over natuur en landschap, die weet wat er in de maatschappij leeft en verandert, en die de taal verstaat van andere belangenbehartigers in een gebied. En zo tot nieuwe coalities kan komen.

2. Een bont palet aan groen

John Janssen

2.1. Inleiding

In het voorgaande hoofdstuk heeft Derk Jan Stobbelaar een duidelijke schets gegeven van het politieke en maatschappelijke klimaat waarin ons lectoraat van start is gegaan, alsmede de maatschappelijke trends die tot de huidige situatie geleid hebben. Hij heeft gesproken over de integratie van verschillende disciplines waarmee het huidige natuurbeheer te maken heeft, waaronder cultuurhistorie, sociologie, ecologie en economie. De economie komt in het derde deel van deze rede, van Martijn van der Heide, uitgebreid aan bod. In dit middendeel zal het over ecologie gaan, over natuur en landschap, over biodiversiteit. Mijn officiële aanstelling heet dan ook lector geïntegreerd Natuur- en Landschapsbeheer, met speciale aandacht voor de ecologie.

Ons lectoraat omvat feitelijk alles wat te maken heeft met natuurbehoud, waarbij ik voor de definitie daarvan citeer uit de eerste Westhoff-lezing, door Victor Westhoff zelf in 1999: “Natuurbehoud is het streven naar een zo groot mogelijke verscheidenheid zowel aan landschapsstructuren als aan soorten van planten en dieren, levend in oecosystemen, die de resultaten zijn van natuurlijke ontwikkelingsprocessen – abiotische zowel als biotische – waarbij de bijdragen van de mens zijn inbegrepen, voor zover die verrijkend werken of gewerkt hebben op de totale verscheidenheid aan soorten en (landschaps)structuren.” In deze definitie zit inbegrepen dat natuurbehoud ook de bescherming van landschapsstructuren omvat. Een “zo groot mogelijke verscheidenheid” betekent een zo hoog mogelijke biodiversiteit. Westhoff geeft aan dat natuurbehoud zowel natuurbeheer, natuurherstel als natuurontwikkeling omvat, aangezien je in ons land alle drie nodig hebt om het streven naar een zo groot mogelijke verscheidenheid te realiseren.

2.2. De natuur als last

Een van de aanleidingen van dit lectoraat is dat de laatste jaren in toenemende mate conflicten optreden tussen natuurbelangen en andere belangen in de maatschappij. De strenge wetgeving van de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn (kortom: Natura 2000), zoals geïmplementeerd in de Natuurbeschermingswet en Flora- en faunawet, heeft hieraan zeker bijgedragen. Een nu al historisch voorbeeld is het vertragen van de ontwikkeling van industriegebied *Avantis* bij Heerlen, mijn geboorteplaats, vanwege het vóórkomen van een kleine populatie van de Hamster, die in de regio bekend staat onder de naam Korenwolf.

De Wilde hamster, vroeger een plaag in Zuid-Limburg, dreigde vóór de *case Avantis* stilletjes in de vergetelheid te verdwijnen en uit te sterven in ons land. Dankzij de protesten en procedures die door actiegroepen werden aangespannen, stonden zowel de Hamster als Natura 2000 in een keer op de kaart. De Europese natuurbeschermingswetten bieden burgers en organisaties die opkomen voor natuur dan ook een sterk middel om deze “zwijgende” waarden een stem te geven. Ik ben er blij mee. Het gaat niet goed met de biodiversiteit in ons land, zoals regelmatig in

allerlei publicaties van het Planbureau voor de Leefomgeving te lezen valt. Zonder Natura 2000 zou dit plaatje er waarschijnlijk nog slechter uitzien.

In het gebruik van een zwaar beschermingsregime en de daarmee gepaard gaande juridische procedures schuilt echter ook een gevaar. Door het dwarsbomen en tegengaan van ruimtelijke ontwikkelingen (vaak economische) kan het draagvlak onder natuurbescherming worden ondergraven. Dit uit zich bij natuurbeschermingsorganisaties onder andere in een verlies aan leden.

Binnen het lectoraat streven we naar een evenwichtige afweging tussen maatschappelijke, economische en ecologische belangen, zonder de tegenstellingen tussen de verschillende belanghebbenden uit te vergroten. Het zwart-wit denken is al op te veel plaatsen in onze maatschappij een gewoonte aan het worden. Soms mag natuur best wijken voor andere belangen, maar daar waar natuur van grote betekenis is, moet natuurbehoud voorop staan. Wat dat betreft is de ene natuur de andere niet. *Some animals are more equal than others*. Sommige natuur is groener dan andere.

Om conflicten vanwege tegenstrijdige belangen te verminderen is in ons land flink geïnvesteerd in het digitaal bijeenbrengen, controleren en openbaar maken van verspreidingsgegevens van planten, dieren en ecosystemen. De Gegevensautoriteit Natuur (GAN), in de persoon van Jan van Groenendael, speelt hierbij een centrale rol. Jan heeft tevens aan de wieg gestaan van dit lectoraat. Door burgers van tevoren informatie te geven over de aanwezigheid van beschermde soorten, die hun plannen mogelijk kunnen dwarsbomen, wordt in een vroeg stadium duidelijkheid gegeven.

De digitalisering van natuurgegevens speelt op allerlei plekken een steeds grotere rol in het natuurbeheer. Op Alterra (mijn andere werkgever) hebben we veel kennis en informatie over landschappen, plantengemeenschappen en soorten gebundeld in het kennissysteem SynBioSys, dat inmiddels ook binnen het HBO- en MBO-onderwijs gebruikt wordt. Dit kennissysteem heeft inmiddels wereldwijd navolging gekregen, met een Europese versie, de versies SynBioSys Kruger en SynBioSys Fynbos voor Zuid-Afrika, en in de toekomst mogelijk een versie voor de Nederlandse Antillen.

Het beschikbaar hebben van betrouwbare informatie over soorten, ecosystemen en landschappen is van groot belang op het moment dat er conflicten spelen tussen natuur en andere belangen, of wanneer er keuzes gemaakt moeten worden voor een bepaald type natuur. Historische gegevens zijn van enorme waarde bij natuurherstel en -ontwikkeling. De natuurbeheerder van de toekomst kan niet zonder digitale hulpmiddelen en databanken.

2.3. Natuurbeelden

Tussen verschillende mensen bestaan sterk verschillende beelden bestaan over wat natuur is. Ook binnen de betrokkenen bij het Nederlandse natuurbeheer heersen sterk verschillende denkbeelden over hoe de natuur er uit zou moeten zien. Derk heeft reeds gewezen op twee visies die sinds de jaren 90 van de vorige eeuw tegenover elkaar zijn gezet: het natuurbeheer van zogenaamde ‘oude natuur’ tegenover de natuurontwikkeling van zogenaamde ‘nieuwe natuur’.

‘Oude natuur’ omvat dan het imiteren van oude, landbouwactiviteiten zoals hooien, kappen en branden met het oog op de hoge biodiversiteit uit deze halfnatuurlijke landschappen.

‘Nieuwe natuur’ staat voor gebieden waar processen hun gang kunnen gaan en verwilderde runderen en paarden zorgen voor afwisselende, spannende zogenaamde ‘wildernis’.

Of de verschillen zo groot zijn als ze soms worden uitgevent is maar de vraag. Voor het zogenaamde traditionele beheer van ‘oude natuur’ pleit dat een groot deel van de bedreigde soorten in ons land in het halfnatuurlijke landschap voorkomt. Het *adagium* voor een soortenrijk landschap is sinds de jaren 1960: verscheidenheid in ruimte bij continuïteit in tijd. Maar het is twijfelachtig of we alle soorten op de langere termijn weten te behouden door uitsluitend het jarenlang uitvoeren van eenzelfde beheer. De natuur is dynamisch en zal nooit 100% zo blijven zoals die op dit moment is.

In de ‘nieuwe natuur’ komt een groep van soorten voor die in het halfnatuurlijke landschap weinig plek vond en alleen bij de gratie van voldoende dynamiek (jonge successiestadia), zeer extensief beheer (oude successiestadia) of grote oppervlakten kan leven. Wat dat betreft kan nieuwe natuur dus wat extra’s opleveren, en bovendien kan het een manier zijn om de kleine, bedreigde populaties van soorten nieuw leefgebied beschikbaar te stellen of bestaande leefgebieden uit te breiden of te verbinden. Het zal echter niet zo zijn dat alle soorten die nu in het halfnatuurlijke landschap zitten, uiteindelijk ook wel een plekje weten te vinden in het “nagenoeg natuurlijke” landschap van de ‘nieuwe natuur’. Sommige soorten stellen daarvoor te specifieke eisen of weten deze gebieden überhaupt niet te bereiken. Voor andere soorten is het natuurlijke ecosysteem waarin ze lang geleden voorkwamen al lang niet meer aanwezig. Voor het natuurbehoud in Nederland moeten we beide typen natuur dan ook als complementair beschouwen, waarbij we moeten bedenken dat er allerlei tussenvormen voorkomen, zoals heidegebieden die door kuddes Schotse hooglanders worden begraaasd, nieuw ontwikkelde natuur die beheerd wordt als hooiland, en voormalig hakhout dat zich binnen een ‘nagenoeg natuurlijk’ landschap ontwikkelt tot oud bos.

Het polariseren van beide stromingen zal de natuurlobby geen goed doen, en niet bijdragen aan het draagvlak onder de bevolking en beleidsmakers voor natuurbehoud. Wat dat betreft valt er ook binnen het natuurbehoud nog een en ander te integreren.

2.4. Integratie met andere belangen

Plannen en projecten voor natuur en landschap zijn gebaat bij draagvlak. Bij plannen en projecten moet je denken aan een heel spectrum, van projecten met als hoofddoel natuur, via projecten waarbij natuur één van meerdere belangen is, tot projecten waarbij natuur van ondergeschikte betekenis is, maar de kansen voor natuur zo goed mogelijk benut kunnen worden.

Welke bijdrage levert de *ecologie* nu aan een dergelijke integratie van belangen? Ik denk dat een ecooloog in de verschillende fasen van een project een rol moet spelen.

Bij de planvorming is het belangrijk om als ecooloog met gedegen argumenten te komen. Voor welke soorten, ecosystemen of landschappen is een bepaald plan bedoeld? Een verbindingszone omwille van het verbinden is aan niemand uit te leggen.

Ook moet worden aangegeven hoe belangrijk een soort, ecosysteem of landschap beschouwd moet worden vanuit regionaal, nationaal of internationaal perspectief?

Een goede onderbouwing van het plan levert de randvoorwaarden waarmee vanuit ecologisch oogpunt onderhandeld kan worden. Een zwakke onderbouwing geeft je een zwakke onderhandelingspositie in het maatschappelijke en politieke spel. Je moet dus een goed verhaal hebben.

Ten tweede kan de ecooloog een belangrijke rol spelen bij de uitvoering van een project. Voldoet een inrichting aan de eisen van die soorten of ecosystemen waarvoor het project bedoeld is? Krijgt het project ook navolging in de vorm van een beheer waarmee de natuurwaarden gebaat zijn? In de praktijk wordt een ecooloog vaak minder nauw betrokken bij de uitvoering van projecten, waardoor het een en ander mis kan gaan.

De derde fase van een plan of project, de evaluatie, is al helemaal een sluitpost. Veel, heel veel projecten waarin natuurontwikkeling wordt beoogd, voorzien niet of nauwelijks in een adequate monitoring. Door te toetsen in hoeverre een project succesvol is, steeds voor die soorten of systemen waarvoor het project beoogd was, kun je als uitvoerende organisatie leren van bijvoorbeeld vlaktes met Pitrus, en het een volgende keer beter doen. Bovendien kun je bij successen naar al die andere belanghebbenden communiceren wat het project heeft opgeleverd. Dit levert draagvlak op bij een volgend project.

Derk heeft reeds enkele voorbeelden besproken van hoe de integratie uitpakt in de praktijk, zoals bij de groeve van Spaubeek.

Ook het huidige Hamsterbeleid van de provincie Limburg is een mooi voorbeeld van geïntegreerd natuurbeheer, waarbij akkers op boerenland – tegen een vergoeding – op hamstervriendelijke wijze worden beheerd. Interessant is dat het in veel buitenland niet meer dan normaal is dat natuurbehoud gekoppeld wordt aan andere belangen.

Een Nederlands voorbeeld dat vooralsnog tot minder goede resultaten heeft geleid, betreft de *case* Polder Groot Mijdrecht Noord. “Elk nadeel heb zijn voordeel”: van deze *case* is een en andere te leren.

Polder Groot Mijdrecht is een droogmakerij in het groene hart. Voor dit gebied zijn sinds het Natuurbeleidsplan van 1990 plannen ontwikkeld om een robuuste verbindingszone te realiseren tussen de belangrijke natuurgebieden Nieuwkoopse Plassen en de Vinkeveense Plassen met de Botshol. Het is echter een stuk van de Ecologische Hoofdstructuur waar na 20 jaar plannen maken nog nauwelijks enige natuur is gerealiseerd. Van integratie van belangen is bij Polder Groot Mijdrecht Noord lange tijd geen sprake geweest. Plannen werden *top-down* door bestuurders over de bevolking heen gestrooid, sectoraal ingestoken vanuit bijvoorbeeld alleen het waterbeheer, en deels zwak wetenschappelijk onderbouwd. Zo wordt in de loop van 2009 pas

duidelijk aan welke eisen de inrichting van een moerasgebied in de polder moet voldoen om voor bepaalde moerasvogels van betekenis te zijn. Het proces van planvorming wordt gedurende twintig jaar ernstig vertraagd door protesten van bewoners (wiens huizen mogelijk moeten verdwijnen), wisselende bestuurders, nieuwe werkgroepen met nieuwe plannen, veranderende doelstellingen en tussenevaluaties. Uiteindelijk komt er in de loop van 2010 een alternatief plan, de Veenribbenvariant, dat is opgesteld in nauw overleg met de bewoners (*bottom-up* dus). In dit plan wordt ingeleverd op de natuurdoelen, maar kan alle bewoning in het gebied gespaard worden. De uitvoering van het plan kon van start gaan, maar staat inmiddels weer op losse schroeven, doordat het kabinet de financiering van robuuste verbindingzones heeft stopgezet. Alleen de Waverhoek, een klein gedeelte van de polder Groot Mijdrecht Noord, grenzend aan de Botshol, is in 2000 door Natuurmonumenten gekocht en in 2007 ingericht als natuurgebied. Dit plas-drasgebied speelt in het voorjaar een belangrijke rol als verzamelplaats voor Grutto's, die van hieruit uitzwermen naar nestlocaties. De aankoop was een kwestie van 'toehappen op het juiste moment'. Dit opportunisme heeft in Groot Mijdrecht Noord vooralsnog dus meer nieuwe natuur opgeleverd dan 20 jaar polderen.

2.5. Donkergroene natuur versus bleekgroene natuur

Bij een inventarisatie die door onze lectorassistent Larissa Appel is uitgevoerd onder de docenten van de opleiding, werd door een van de docenten ecologie gesteld dat "integreren ten koste gaat van natuur". Vanuit ecologisch oogpunt is het een terechte vraag hoever je met integratie moet gaan? Het risico van te veel integreren is dat de gewenste natuurdoelen naar beneden worden bijgesteld, zoals we bij Groot Mijdrecht zien. Niet integreren kan echter ook funest zijn voor je plannen.

De vraag is nu: Wanneer moet je streven naar draagvlak en consensus en wanneer moeten natuurdoelen prevaleren? Uiteraard is deze vraag niet eenvoudig te beantwoorden, en afhankelijk van de sociaal-maatschappelijke en ecologische context. Over dat laatste heb ik al gezegd dat niet alle natuur even hoog gewaardeerd wordt, althans door ecologen. Het is zinvol om onderscheid te maken in donkergroene en lichtgroene natuur, waarbij in de huidige tijden dat laatste beter bleekgroene natuur kan worden genoemd.

Donkergroene natuur betreft soorten en ecosystemen die in ons land dermate bedreigd zijn, dat ze alleen met intensief, actief beheer of strenge bescherming te behouden zijn. Het is vooral de natuur van halfnatuurlijke landschappen die in ons huidige, intensief gebruikte land het meest te lijden heeft van verzuring, verdroging, vermesting en versnippering. Deze natuur kost relatief veel geld en levert vooral biodiversiteit op omwille van de soorten zelf. Het gaat hierbij om het behoud van soorten, ecosystemen en landschappen vanwege hun intrinsieke waarde, voor de generaties die na ons komen. Dit is de natuur die door natuurbeschermende organisaties als Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en de Provinciale Landschappen beheerd zou moeten worden, of in ieder geval door een organisatie die voldoende ecologische en beheertechnische kennis in huis heeft om dergelijke natuurwaarden in stand te houden, en die geen winstoogmerken op het eerste plan heeft staan. Bij donkergroene natuur denk ik aan blauwgraslanden, trilvenen, grote vuurvinders, hoogvenen, oude bossen met dood hout, waterlobelia's, soortenrijke stroomdalgraslanden en misschien ook wel aan grutto's. Dergelijke natuur leent zich slechts in

beperkte mate voor combinaties met andere functies. Voor boeren is deze natuur in economisch opzicht weinig aantrekkelijk, al is het uiteraard prima indien ook particulieren het behoud van dergelijke natuur nastreven. Donkergroene natuur is echter vooral natuur waarvoor de overheid zich verantwoordelijk voor zou moeten voelen. Het is de natuur die voor een belangrijk deel een Europese Natura 2000-status heeft gekregen, en die een groot deel van de Nederlandse biodiversiteit herbergt. Ook het 'nagenoeg natuurlijke landschap' moet als donkergroene natuur worden beschouwd, namelijk daar waar bepaalde natuurwaarden worden nagestreefd die alleen gerealiseerd kunnen worden zonder menselijk ingrijpen, zoals bij oude bossen en oude heide.

Een ander deel van de Nederlandse natuur, de bleekgroene natuur, staat dicht bij huis, voor veel mensen. Dit is natuur die makkelijker is te realiseren, makkelijker is te combineren met andere functies en die in veel gevallen (maar niet altijd) betrekking heeft op minder bedreigde soorten en ecosystemen. Bleekgroene natuur leent zich voor biologische landbouw, recreatie, waterberging, CO₂-opslag, biomassaproductie, en is beter bestand tegen een veranderend landschap en een veranderend klimaat. Het betreft blauwgroene dooradering, bossen met een gecombineerde recreatie-, natuur- als productiefunctie, klimaatbossen, waterbergingsgebieden waar ook natuur wordt gerealiseerd en natuur om de stad. Het is doorgaans minder soortenrijke natuur, en daarom door ecologen vaak minder hoog gewaardeerde natuur. Tegelijkertijd is het echter natuur die door een groot deel van de bevolking gewaardeerd wordt. Bleekgroene natuur zorgt voor verbondenheid met mensen, betreft je eigen woonomgeving, en draagt vaak bij aan de identiteit van een streek of stad. En bleekgroene natuur is keihard nodig om donkergroene natuur op peil te houden, hetzij als verbindingszone voor soorten, hetzij als bufferzone om leefgebieden en populaties uit de donkergroene natuur robuuster te maken, hetzij als natuur die zorgt voor draagvlak onder de lokale bevolking. Een netwerk van donkergroene natuur kan niet floreren zonder een netwerk van lichtgroene natuur. Het Natura 2000-netwerk kan niet bestaan zonder een Ecologische Hoofdstructuur. En een Ecologische Hoofdstructuur niet zonder natuur bij de stad en op het agrarische platteland. Het is als het topvoetbal dat niet kan bestaan zonder het amateurvoetbal. En als het amateurvoetbal dat de uitstraling van het topvoetbal nodig heeft om te kunnen floreren.

3. Economie en natuur- en landschapsbeheer: van zwart schaap tot witte raaf

Martijn van der Heide

Sheet 1

Als econoom ben je op Van Hall Larenstein een vreemde eend in de bijt of – om in ecologische termen te blijven – je bent één van de zeldzame soorten op het landgoed. En dat heeft zo zijn voordelen. Zeldzame soorten krijgen immers volop en bijzondere aandacht van ecologen. Zo beschermen ze je tegen uitsterven, voeren ze je af en toe eens bij, en zorgen ze ervoor dat je het prima naar de zin hebt in je natuurlijke habitat. Ik kan dan ook niet anders zeggen, dan dat ik mij de afgelopen maanden, sinds ik hier ben begonnen, erg op mijn gemak heb gevoeld. Maar omgekeerd zal er afgevraagd worden: wat krijgen de docenten hiervoor terug? Wat heeft, met andere woorden, de econoom de ecologen van Van Hall Larenstein te bieden? Dat wil ik de komende minuten aan u proberen uit te leggen, waarbij ik wetenschappelijke afstand combineer met warme sympathie voor natuur en landschap.

Sheet 2

De opbouw van mijn presentatie is als volgt: Ik begin met de economie als het zwarte schaap van de hedendaagse milieu- en natuurproblematiek. Vervolgens ga ik in op hoe economie en ecologie volgens mij verbonden kunnen worden. Ik baseer me daarbij op het motto van voormalig informateur Tjeenk Willink, die schreef over wat kan binden in plaats van scheiden. Hierbij richt ik mij op een drietal overeenkomsten en aanknopingspunten die er bestaan tussen de ecologische en economische wetenschappen. Het vormt de kern van mijn betoog over hoe ik denk dat economen kunnen bijdragen aan geïntegreerd natuur- en landschapsbeheer. Hierna ga ik in op economie als witte raaf in het geïntegreerde natuur- en landschapsbeheer. Ik sluit tenslotte af met onze gezamenlijke visie op het lectoraat waarbij ik enkele spreekwoordelijke krenten uit de pap van Derk, John en mijzelf kort voor het voetlicht haal.

Sheet 3

Als je de krantenkoppen van de laatste paar maanden bekijkt, dan blijft het beeld hangen van een dichotome wereld, waarin de waarden van economie en natuur lijnrecht en onverzoenbaar tegenover elkaar staan. Het is het onaangename beeld van economen die natuur- en landschapsbeleid als een verbeeldingsloos economisch vraagstuk zien, dat met de mantel van materiële voorspoed wordt bedekt. Of nog erger, het is het onheilspellende beeld van Adam Smith's 'onzichtbare hand' die niet groen is, maar de samenleving linea recta de afgrond inleidt. Deze voorgespiegelde beelden – met een teneur van apocalyptische vergezichten die erger zijn dan de helse schilderijen van Jeroen Bosch <<**Sheet 4**>> – zouden je als econoom bijkans een zondebesef bezorgen, waarmee vergeleken dat van Johannes Calvijn verbleekt

De econoom als het zwarte schaap van de hedendaagse milieu- en natuurproblematiek – dat zou denk ik een erg karikaturale voorstelling van zaken zijn. Doordat economie en natuur als tegenstelling in ons taalgebruik terecht zijn gekomen, dwingt de taal ons te kiezen. Maar ik ben van mening dat ecologen en economen meer gemeen hebben dan vaak wordt gedacht. Met andere woorden, ecologie en economie zijn meer dan enkel elkaars tegendeel. Ze kunnen elkaar ondersteunen en zelfs aanvullen.

Het belang hiervan wordt eens te meer duidelijk als wordt gerealiseerd dat natuur- en landschapsbeheer bij uitstek een menselijke inspanning is. Natuur en landschap in Nederland zijn altijd een culturele opgave geweest. Daarmee zijn natuur en landschap onlosmakelijk verbonden met menselijk gedrag – vandaag de dag wellicht meer dan ooit tevoren. Natuur- en landschapsbeheer wordt geïnitieerd door mensen, uitgevoerd door mensen en is bedoeld om een sociaal wenselijk doel te bereiken, namelijk de bescherming van soorten, leefgebieden en ecosystemen.

Tegen deze achtergrond mag het niet verbazen dat de relatie tussen deskundigen op het gebied van natuur, landschap, economie en nog een heel riedeltje vakgebieden gaandeweg steeds warmbloediger aan het worden is. De meerwaarde van deze samenwerking zit volgens mij juist in de synergie die bereikt kan worden door de diversiteit aan kennis en kunde. Dit vereist dat wetenschappers en praktijkdeskundigen de randen van hun ‘comfort zone’ opzoeken en daar overheen durven te gaan. Maar ook dat ze bereid zijn verschillende talen te spreken, samen willen werken met andersdenkenden, en genegen zijn verschillende visies, meningen en ‘geloofsovertuigingen’ te accepteren. Kortom, *verbinden* in plaats van scheiden.

Hierop voortbordurend ga ik kort in op een drietal overeenkomsten die er bestaan tussen ecologische en economische wetenschappen. Ze vormen als het ware de bouwstenen voor integratie.

Sheet 5a

Allereerst zijn de termen ‘ecologie’ en ‘economie’ allebei geworteld in het Griekse woord ‘oikos’ (eco) wat naar huishouden verwijst. Ecologie is de leer die zich bezighoudt met het verband tussen organismen en hun omgeving, en economie staat voor wetenschap van het huishouden. Gezien deze gemeenschappelijke *roots* is het bijna vanzelfsprekend dat er kruisbestuiving plaatsvindt tussen de twee wetenschappelijke disciplines. In het verleden zijn ecologen – of beter gezegd: biologen – en economen geregeld door elkaar geïnspireerd geraakt. <<Sheet 5b>> De bioloog Charles Darwin, bijvoorbeeld, bleek sterk te zijn beïnvloed door de economen Thomas Malthus en Adam Smith. Omgekeerd schreef de econoom Alfred Marshall dat het Mekka van de economie te vinden is in de biologie.

Vandaag de dag zijn de parallellen tussen ecologie en economie vooral te vinden in het analyseren van de verschillende systemen. Het gegeven dat door de crisis verscheidende banken en bedrijven failliet zijn gegaan, is door menigeeen, en met terugkerende regelmaat, bestempeld als de economische variant van Darwin’s principe van *survival of the fittest*.

Sheet 6

Een tweede raakvlak tussen ecologie en economie wordt gevormd door het begrip ecosysteemdiensten. Dit zijn de baten die de natuur de mens levert – in de ruimste zin van het woord. Sommige van deze diensten zijn zichtbaar, zoals de productie van voedsel en hout. Andere diensten daarentegen zijn minder zichtbaar, zoals het vastleggen van CO₂ in bossen, de zuivering van oppervlaktewater door een rietmoeras en het onderdrukken van plagen in de landbouw met natuurlijke vijanden.

Sheet 7

Sinds pakweg 2005 heeft het begrip ecosysteemdiensten in korte tijd op grote schaal ingang gevonden, zoals deze figuur ook laat zien. Een zoekopdracht op de term *ecosystem services* in een wetenschappelijke database levert vóór 1980 geen enkele ‘hit’ op. Maar tussen 2005 en vandaag de dag zijn er bijna 3.000 wetenschappelijke publicaties verschenen waarin de term wordt genoemd.

De baten die de mensheid ontleent aan natuur zijn natuurlijk niet iets van recente datum, ook al doet het figuur op het scherm aanvankelijk wellicht anders vermoeden. Deze baten zijn al zo oud als de mensheid zelf, en de Griekse filosoof Plato sprak er al over. Hoewel de term ‘ecosysteemdienst’ dus een redelijk recente vondst is, geldt dat zeker niet voor de onderliggende thematiek. Het gaat hier, oneerbiedig gezegd, om oude wijn in nieuwe zakken.

Sheet 8

Wat betekent een nadruk op ecosysteemdiensten nu eigenlijk voor natuur en landschap in Nederland? Wanneer het om lichtgroene natuur gaat dan is aandacht voor het praktische nut van natuur – de baten dus – mijns inziens niet verkeerd. Mede-lector John heeft zojuist hierover al het één en ander gezegd. Ik wil daar nog het volgende aan toevoegen, door er een waarde-aspect aan te koppelen. Zoals deze figuur namelijk laat zien, kan het vanuit het perspectief van ecosysteemdiensten juist voordelig zijn om voor lichtgroene natuur te gaan, omdat de zogeheten ecosysteemwaarde daar hoger is dan bij donkergroene natuur. Door een focus op ecosysteemdiensten kan de betrokkenheid van burgers bij natuur en landschap worden verhoogd. Zo zou je bijvoorbeeld golfbanen landschappelijk kunnen inpassen in natuurgebieden en zelfs onderdeel kunnen laten uitmaken van de Ecologische Hoofdstructuur. Natuur als verdienvermogen. Om de boodschap van Derk nog maar eens in herinnering te roepen: in de huidige actualiteit rondom de voorgenomen bezuinigingen op de groene leefomgeving vinden we steeds meer koren voor op onze molen van geïntegreerd natuur- en landschapsbeheer.

Sheet 9a

Ondanks het jubeljargon waarmee ecosysteemdiensten vandaag de dag worden neergezet, blijkt het bijzonder moeilijk om het belang en de waarde van ecosystemen voldoende over het voetlicht

te krijgen. Nog altijd wordt natuur niet als economisch potentieel gezien, maar eerder als last en dus als kostenpost. Sterker nog, als een land zijn bossen kapt en zijn visbestanden uitput, dan wordt dat in de CBS-statistieken zichtbaar als een positieve toename van het Bruto Binnenlands Product. Dat terwijl natuur niet alleen een productiefactor is, maar ook een consumptiegoed dat rechtstreeks in behoeften voorziet, zoals weerspiegeld in het concept ecosysteemdiensten

Sheet 9b

Maar voor de consumptiegoederen ‘natuur’ en ‘landschap’ bestaat er vaak geen markt waarop het product wordt aangeboden en verkocht, waardoor er dus ook geen marktprijzen voorhanden zijn. Indien voor alle goederen en diensten goed werkende markten zouden bestaan, dan zouden de marktprijzen informatie geven over de maatschappelijke waarde ervan. Maar hoe kan dan precies het belang van natuur en landschap, en de bijdrage die het levert aan het welzijn en de welvaart van onze maatschappij, worden bepaald? Want het feit dat er geen marktprijs voor natuur en landschap is, betekent nog niet dat ze geen waarde hebben. Ze zijn dus niet ‘waarde-loos’.

Sheet 10

Intuïtief weten mensen doorgaans wel dat natuur en landschap van belang zijn, maar dit is echter geen garantie voor een verstandig gebruik van deze publieke goederen. Vandaar dat economen de baten van natuur en landschap helder in kaart proberen te brengen door ze op de één of andere manier toch in geld uit te drukken. Immers, *‘money speaks louder than words’*. Het economisch of monetair waarderen van natuur en landschap – want daar praat je dan over – doen economen ongeveer al 40 tot 50 jaar. Ze hebben allerlei interessante en waardevolle methoden ontwikkeld waarmee, zo goed en zo kwaad als mogelijk, de baten van natuur en landschap in geldelijke termen (euro’s dus) kunnen worden uitgedrukt. Daaruit blijkt onder meer dat er, weliswaar afhankelijk van de specifieke situatie, klinkende munt valt te slaan uit het behoud van natuur en landschap.

Sheet 11

Hoewel het aantal waarderingsstudies met name sinds de jaren ’90 sterk is toegenomen, zoals deze figuur aantoont, blijft monetaire waardering een controversieel onderwerp, vooral vanwege de combinatie van theoretische en empirische problemen, en de mogelijke invloed die de uitkomsten ervan kunnen hebben op de besluitvorming. Dit wordt bevestigd door slecht of onvolledig uitgevoerde waarderingsstudies. Het gevolg hiervan is dat bijvoorbeeld bij beleidsmakers vooralsnog weinig vertrouwen bestaat in de toepassing van monetarisering of in de uitkomsten ervan. En als je monetair waarderen niet per se als positief ervaart, is het logisch dat je niet wakker ligt van het feit dat er niét monetair gewaardeerd wordt.

Sheet 12

Je moest ze met een vergrootglas zoeken – de economen die zich met natuur en landschap bezighielden. Dat geldt overigens niet alleen binnen het Groene Onderwijs of het werkveld, maar ook binnen het voormalig ministerie van LNV, waar het natuurbeleid vooral een zaak van ecologen, juristen en bestuurskundigen was. Om tot een zo compleet mogelijk beeld van natuur en landschap te komen, moet allereerst begrepen worden wat deze twee begrippen en hun functies zijn. Aan economen is vervolgens de uitdaging om de interacties tussen de mens aan de ene kant en natuur en landschap aan de andere kant te herleiden tot waarden, die een rol kunnen en moeten spelen in de besluitvorming en het beheer van natuur en landschap. Maar indien economen serieus genomen willen worden in de discussies over natuur en landschap, waar toch nog de nodige scepsis bestaat over economische analyses, dan dient binnen het conventionele economische denken plaats gemaakt te worden voor een meer ecologisch-economisch denken. Tegelijkertijd vereist dit wel dat bestaande economische principes, bijvoorbeeld over de ‘marginale waarde’ van natuur niet uit het oog verloren mogen worden.

Ik sluit af met de visie van het lectoraat op een viertal onderwerpen, te weten onderwijs, werkveld, beleid en onderzoek. Onze visie op elk van de vier onderwerpen zal ik kort en beknopt bespreken. En hoewel ze gepresenteerd worden als vier afzonderlijke onderwerpen, is het goed te benadrukken dat in werkelijkheid de onderwerpen in elkaar overlopen. De grenzen ertussen zijn, met andere woorden, niet duidelijk afgebakend. Dat betekent dat we binnen ons lectoraat ernaar streven onderwijs, werkveld, beleid en onderzoek nadrukkelijk met elkaar te verbinden. Zo zullen we binnen de kaders van het beleid samen met het werkveld werken aan concrete geïntegreerde projecten. Binnen het onderwijs maken we gebruik van de kennis en kunde die deze casussen opleveren. Tegelijkertijd levert Van Hall Larenstein de informatie, via studenten en docenten, om deze casussen te ondersteunen. De VHL-onderzoeker krijgt een nieuwe rol, namelijk de aandrager van kennis in gebiedsprocessen en het testen van oplossingen die in die processen naar voren komen.

Sheet 13

Het onderwijs. Gezien het huidige maatschappelijke en politieke debat over natuur en landschap is het lectoraat ervan overtuigd dat het noodzakelijk is dat er binnen Van Hall Larenstein een type student opgeleid wordt dat kansen ziet voor natuur en landschap binnen de huidige ontwikkelingen. Studenten die afstuderen met een profiel ‘geïntegreerd natuurbeheer’ kunnen straks afwegingen maken tussen de verschillende typen natuur (met hun eigen groentinten). Ze hebben kennis van een breed scala aan vakgebieden, en weten deze te integreren. Ze hebben bovendien ervaring met het integreren van verschillende belangen en met de processen die noodzakelijk zijn om gezamenlijk plannen te maken en uit te voeren. En ze hebben geleerd om economie en ecologie niet als tegenstellingen te zien, maar te integreren tot bijvoorbeeld een kosten-baten-analyse van natuurprojecten.

Binnen het onderwijs gaan we geïntegreerd transdisciplinaire natuur- en landschapskennis inbouwen in het curriculum van de opleiding Bos- en Natuurbeheer. We maken hierbij gebruik

van kennis die doorstroomt vanuit de universiteit naar hogeschool en praktijk. Daarbij werken we samen met de drie koppelhoogleraren Theo Spek (RUG), Joop Schaminée (WUR/RU) en Dirk Strijker (RUG). Verder richten we ons op een nauwe samenwerking met de praktijk – ofwel, het werkveld – om de juiste vragen te stellen, om aan te geven waar het in de praktijk nu werkelijk om draait. Het lectoraat gaat dus als een scharnierpunt werken tussen onderzoek, praktijk en werkveld.

Sheet 14

Vanuit het werkveld – het tweede onderwerp – proberen we te leren van casussen rondom de integratie van belangen en disciplines. En met we bedoel ik in dit geval de docenten, studenten, het werkveld en de drie lectoren. Zoals eerder aangegeven door Derk en John heeft het lectoraat betrekking op een scala aan plannen en projecten. De uitwisseling van kennis en ervaring met het werkveld zal onder andere een vervolg krijgen in een nauwe samenwerking met de Vereniging Natuurmonumenten in de regio Gelderland. Natuurmonumenten staat onder meer in de regio Montferland voor een aantal uitdagingen als gevolg van toegenomen beheerkosten, afgenomen rol en financiering van de overheid, en een burger die op afstand is gekomen. De uitdagingen liggen op het gebied van keuzes maken voor bepaalde natuurdoelen, de omwonenden meer betrekken bij het natuurbeheer, beter aansluiten bij de lokale economie, en het beheer op lange termijn betaalbaar maken.

Sheet 15

Het beleid op gebied van natuur- en landschap is de laatste jaren sterk gedecentraliseerd en voornamelijk op het bord van de provincies en gemeentes terecht gekomen. Het is daarmee dichter bij de streek, en dichter bij de burgers gekomen. Gebiedsprocessen zullen daarom steeds meer een *bottom-up* approach gaan krijgen, waarbij draagvlak voorop staat. Aansluiting van het lectoraat bij gebiedsprocessen ligt voor de hand. *Governance* in plaats van *Government*, zoals mede-lector Derk aan u uitlegde. Concreet bezien we de mogelijkheden voor aansluiting bij enerzijds ontwikkelingen in de directe omgeving (namelijk het *Green Valley*-project van de gemeente Rheden) en anderzijds zoeken we aansluiting bij een project in de Randstad (namelijk het IJsselmonde project nabij Rotterdam).

Tegelijkertijd vinden wij dat er aandacht moet komen voor de rol die de geïntegreerde natuur- en landschapsbeheerder in beleidsprocessen moet kunnen spelen. Hoe kan hij of zij het beleid ondersteunen met zijn of haar kennis en kunde? Hierbij is van belang dat de geïntegreerde kennis, waarnaar het lectoraat streeft, beschikbaar is voor beleidsmakers. Dat betekent al met al dat het lectoraat zich uitstrekt van universiteit tot aan werkveld en van Velp tot aan Den Haag.

Sheet 16

Tot slot het vierde onderwerp waarop we ons zullen richten, namelijk het onderzoek. Via wetenschappelijke en vakpublicaties in verschillende nationale en internationale tijdschriften willen we de ‘ins’ en ‘outs’ van geïntegreerd natuur- en landschapsbeheer onder de aandacht brengen. Maar binnen het onderzoek ligt óók een nadrukkelijke link met het maatschappelijke debat over natuur- en landschapsbeleid. Want met onderzoeksresultaten in de hand kunnen én moeten we een rol gaan spelen in dit huidige natuurdebat waar opwinding en emotie vooruit lopen op een analyse die is gebaseerd op voorhanden zijnde feitenmateriaal.

Kortom, ideeën in overvloed. We gaan er de komende jaren volop mee aan de slag, om op die manier ons steentje bij te dragen aan het behoud van het bonte scala aan natuur en landschap in ons land voor de generaties die na ons komen.

U hoorde het afgelopen uur drie verschillende personen vertellen over natuur- en landschapsbeheer in Nederland. Ieder van ons gebruikte daarbij zijn eigen aanvliegeroute, zijn eigen persoonlijke kleur. Door integratie én het uitzicht vanuit onze werkkamer op de prachtige eik zijn we in staat om op basis van die verschillende maar primaire kleuren één magnifiek meesterwerk te maken.

Ik dank u wel.